

Корпанюк Микола
(Переяслав-Хмельницький)

СУГОЛОСНІСТЬ ТВОРЧОСТІ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ ТА ГРИГОРІЯ ВИНСЬКОГО

У статті проаналізовані просвітницькі засади творчості Григорія Сковороди і Григорія Винського, їхнє суголося в критиці здеморалізованого суспільства доби Катерини II, культивуванні національних, християнських моральних цінностей, демократизму та боротьби за волю, повнокровне творче зростання, життя й реалізацію своїх патріотичних, світоглядних, фахових і природних здібностей.

Ключові слова: Просвітництво, масонство, національна свідомість, споріднена праця, моральні чесноти, свобода.

В статье проанализированы просветительские истоки творчества Григория Сковороды и Григория Винского, их подобность в критике аморального общества эпохи Екатерины II, культивировании национальных, христианских моральных ценностей, демократизма и борьбы за свободу, полноценные творческий рост, жизнь, реализацию своих патриотических, мировоззренческих, профессиональных и природных данных.

Ключевые слова: Просветительство, масонство, национальное сознание, родное дело, нравственные ценности, свобода.

In the article are analyzed the enlightening bases of creativity of Hryhoriy Skovoroda and Hryhoriy Vyns'kyi, their likeness in criticizing the demoralized society of Katherine the 1-st epoch, cultivating the national, Christian moral values, democracy and fighting for freedom, valuable creative growing, life and realization of their patriotic and natural capacities.

Key words: lightening, freemasonry, national consciousness, related work, moral values, freedom.

Національне літературне просвітництво у своєму становленні та розвитку впродовж XVIII – першої половини XIX ст. сформувалося в амальгамну художньо-естетичну парадигму. Воно плідно взаємодіє з класицизмом, бароко, рококо, сентименталізмом, романтизмом. Поєднання в творах світських і клерикальних традицій, як пише І.Лімборський, спричинило «поміркований характер Просвітництва, зануреного в барокові художні цінності» [10, с.41], котрі найкраще сприяли зображенню суперечностей поміж гуманістичними ідеалами світської та духовної еліт і їх руїною московською колоніальною системою та її місцевими адептами в Лівобережній Україні на політично-економічному рівнях.

Як представник етико-антропософської течії в нашій літературі другої половини XVIII ст., Г.Сковорода комплексом своїх рефлексій про ідеї щастя, спорідненої праці, бідності/невибагливості, відмови від матеріальної пересиченості, особистої та суспільної волі, гармонії між людиною й довіллям заперечує усталені в тому часі фальшиві цінності як супротивні ідеям просвітників, зосереджених на всебічному опрацюванні повнокровного образу раціонально думаючого й духовно благородного напередовця, випереджаючого й готового очолити юрбу-спільноту й повести її за собою в згармонізоване буття. Віршем «Піснь 10-я (Всякому городу нрав и права)» поет окреслив й обґрунтував завдання українського громадянина-патріота, інтелігента-провідника на подвижницьку працю-боротьбу задля подолання й виправлення утверджованого в підмосковській Україні небажаного їй «міру»-вертепу (фортельного «мірику») на кшталт заведеного Катериною II в Росії суспільства беззаконня, свавільства й імітації.

Класичні просвітницькі ідеї рівності, всесвітнього братерства, справедливості, релігійної толерантності були суголосними козацькій демократії, тому й сприйнятими широкими верствами української спільноти.

Обраний Сковородою місіонерсько-проапостольський спосіб життя, проповідництва й навчання високому, вічному, розумному, рідному цілком співпав із його та інших просвітників розумінням власної історичної ролі в земному бутті, як пише М.Кашуба, «будителем людей, у тому числі й селян від сплячки, байдужості, нерішучості, кликав їх замислитись над високим призначенням людини» [8, с.9].

Конкретні трагічні справи української нації в другій половині XVIII ст. зумовили філософа-письменника власну творчість заповнити просвітницькими, християнсько-гуманістичними ідеями, відсікти чистоту християнського віровчення від фарисейсько-пристосуванської співпраці духовництва з аморальною світською колоніальною владою, сфокусувати своє вчення на вчення Ісуса Христа як на джерельно-первісне й надійне для розгублено-зневіреного обивателя. Оповиваючи власні протесні, викривальні просвітницькі думки у морально-етичний зміст, Г.Сковорода досягнув вагомого входження їх у роздуми, дискусії мислячої слобідської еліти, що зблизило мандрівного навчителя-філософа й письменника з впливовими родинами священиків, купців, поміщиків, чиновників, творчої інтелігенції, масонами. Вплив любомудра на знайоме й дружнє до нього коло приятелів, однодумців, творчих особистостей, порядних людей був глибоким і переконливим. Як пише дослідниця, у другій половині XVIII ст. «масонські ідеї опанували душами багатьох дітей козацької старшини... Чимало зробив для поширення цих ідей в Україні Григорій Сковорода. Так, він посприяв утворенню організації і гуртків, на які відчутно вплинули масонські світоглядні орієнтири» [9, с.52; 7, с.691–692]. Ці «діти козацької старшини» заснували не лише організацію масонського типу «Попівська академія», очолену знаним громадсько-культурним діячем, письменником Олександром Палициним, котра поширювала просвітницькі ідеї на Слобожанщині, з проромантичних засад сприяла вивченню й дослідженню історії, культури краю, поширенню прогресивних ідей європейських інтелектуалів, учення Сковороди (О.Палицин одним із перших переклав «Слово про Ігорів похід» російською мовою), але й згодом, очолені Василем Каразиним, заснували Харківський університет, втілюючи задум і мрії свого духовного батька в життя.

Інтелектуально-творчий доробок філософа-письменника на духовно-етичному рівні суголосний патріотично-опозиційній діяльності членів Новгород-Сіверського гуртка, у середовищі якого була написана «Історія русів», котра, разом із творчістю Г.Сковороди, стала основним джерелом національного романтизму, його антиколоніальної ідейності. Як учений-богослов, педагог, письменник, Сковорода опирався на найвагомішу для нього тріаду, що сформувала й увиразнила його світогляд, учення, художню творчість і силу впливу на українську спільноту тодішнього й подальшого часу – на глибину змісту Біблії, на жертвну відданість ідеї порятунку людства Ісуса Христа, сина Божого, і на власне призначення як учня Ісуса Христа, провідника шляху визволення України з-під колоніальної залежності через глибинне очищення людської свідомості, історичної пам'яті від напласованої скверни. Лише йдучи за Святим Письмом шляхом Ісуса Христа та Б.Хмельницького українець має шанс на майбутнє. Цей шанс він утверджував.

Якщо М.Шлемкевич визначає Г.Сковороду та його однодумців – сковородинівську людину – втікачами в душевну шляхетність від буденних «сутолок» [17, с.20], то М.Кашуба вбачає в негаласливому подвижництві мандрівного зразково шляхетного філософа-педагога-письменника, котрий «своє розуміння Біблії... представив світові не як одкровення, а як раціональне осмислення її потаємної мудрості, актуальної для всіх часів і народів» [8, с.12], джерелом боротьби за рівність, свободу, мудрість і людяність. Такий максималізм філософа-поета зрозумілий і сприйнятний, коли згадаємо, що митці доби Відродження, як і їхні наступники в добі Просвітництва, вважали поетів Божими вустами, Божими речниками істини, добра й правди, приреченими на вперте протистояння зі злом, на муки й на щастя перемог над ним. Власне так поціновує солодкі муки поетичної творчості Павло Русин з

Кросна в XVI ст., «пророком» називає Горація Сковорода, посилюючи власну творчу активність [5, с.64].

Історично-етапний вплив Г.Сковороди на українську людність цілком зрозумілий: він дав нації в критичний момент її найглибшої депресії імунний засіб для замозахисту, поштовх до відродження через моральне самоочищення й віру в себе як у джерело оптимізму та інтелектуальної праці – засад відродження українця в українцеві, а через кожного з нас національної спільноти. Тому визначення М.Поповичем, що його вчення є вченням про людські чесноти, філософією гідності людини як основи її життя, філософією внутрішньої мети її до самовідкриття та самовдосконалення [11, с.248, 249, 250, 253] ще раз підкреслюють потребу глибоко підходити до його напрацювань крізь етноцентричну методологію, спроможну допомогти пізнати глибини його думок, ідей, проблем і образів.

У добу Г.Сковороди нашу літературу, національну культуру творили чимало талановитих, самобутніх письменників, творчість яких потребує значних пошукових зусиль. Чекає на детальне вивчення доробок Новгород-Сіверського патріотичного гуртка, просвітницьких осередків «Попівська академія» О.Палицина, В.Капніста в с. Обухівці на Полтавщині, Я.Козельського в м. Глухові на Сумщині, В.Пассека в Кременчуці на Полтавщині, М.Миклашевського в с. Понурівці на Чернігівщині тощо. Повернення М.Сулимою з небуття постаті письменника Івана Тривоги з Харківщини [16] – обнадійливий почин.

До унікальних постатей нашого письменства зламу XVIII – поч. XIX ст. відноситься Григорій Винський (1752-1818?), уродженець м. Почепа Стародубського полку, упереджено засуджений «Катериними орлами» на довічне заслання в Оренбурзький край. За світоглядом, естетичними, моральними, культурними уподобаннями, переконаннями письменник – типовий український інтелігент-інтелектуал, просвітник, представник школи українських мандрівних навчителів елітного рівня, «Сковородянська людина» (М.Шлемкевич), масон. Закінчивши Києво-Могилянську академію, як виходець із низової козацької старшини (батько – писар Почепської сотні), надзвичайно здібний до наук, знавець іноземних мов, аналітик з критичним поглядом на довколишнє життя, завдяки старанням зятя (чоловіка його сестри) Опанаса Лобисевича, був зарахований до оточення гетьмана К.Розумовського в Глухові, Петербурзі.

Природні здібності, загострені почуття справедливості, національної гордості, самокритицизму, співчуття до знедолених селян сприяють розвиткові негативного ставлення до «проклятої попівщини», «золотої юні» в Глухові, до засилля іноземщини в добу Катерини II; він заперечує практику виховання дітей чужинцями, наголошуючи на обов'язкові батьків; висловлює обурення за невігластво чванливо-зневажливої частини російського неосвіченого, некультурного, але загострено упередженого до українців, дворянства. Особливо критично ставився письменник до Катерини II, методів її керівництва державою, за псевдореформи у законодавстві, рекламне творення міфу монарха-просвітника через загравання з європейськими інтелектуалами, їх обдурювання, за аморальну поведінку, розпусту, якими вона спровокувала у владній системі поглиблене беззаконня, свавільство, брехливість. Такий же критицизм характерний його оцінкам і європейського політикуму.

Прибувши до Петербургу зі сподіваннями зреалізувати себе в кар'єрному зростанні, Г.Винський, видно, належав до якогось українського угруповання, пов'язаного з гетьманом К.Розумовським, який посприяв зарахуванню його до елітного царського Ізмайлівського полку, де його, випускника Києво-Могилянської академії, зарахували до полкової початкової школи, в якій навчали писати, рахувати, читати неписьменних солдатів, як «недоросля». Упереджене ставлення до нього в цій школі («хохол безмозглий») глибоко травмувало національну гордість юнака, котрий мав набагато глибші знання, ніж його все російське оточення. Як завзятий книголюб, багато читає переважно західноєвропейську літературу різноманітної тематики, чим поглиблює власну освіченість, все більше переконується у власній неспорідненості до військової служби, кажучи про чотири її роки як про роки імітацій. Після звільнення зі служби, переживаючи тимчасову моральну кризу, Г.Винський, загальноновизнаний любитель книжного читання, в пошуках засобів до існування та себе,

зустрічається з різними людьми, котрі вплинули на його долю. Серед них щирий, добросердний, чесний Леонтій Соколов, який допомагав і морально, і матеріально, але хлопець, занурюючись від відчуття безвиході в гульотійське життя в столичних «кабаках», все більше знайомиться з авантюристами, шахраями. Краєни Андріано-польський та Острозький, заманивши Г.Винського в своє середовище цікавими зарубіжними книжками, зіграли фатальну роль у його житті, підштовхнувши в авантюризм, розбійництво (він, повернувшись із Петербурга додому, організував у Почепі свою «Запорізьку Січ» і тероризував місцевих людей, монастирі грабунками, бійками, а, повернувшись назад до столиці, маючи зв'язки з шахраями, попав у поле зору охоранки й був засуджений на вічне заслання до Оренбурзького краю).

У роки морального занепаду Г.Винський досить самокритично оцінює власну слабкість, а як віруючий, боїться поглиблювати гріховність, тому недопускає калічень або вбивств людей. Усвідомлюючи своє свавільство, джерелом якого вважає упереджено-байдуже ставлення до себе вітчима, бакланського сотника Михайла Губчиця, у 1777 році назавжди виїжджає з України, побоюючись подальшої деградації. Щиро й вірно закохавшись у Петербурзі в німкеню Елеонору (Лорхін) Фродинг, Винський починає відходити від кола своїх знайомих, очищуючись глибиною взаємних почуттів. Від'їзд, усупереч волі батьків, Лорхін на вічне заслання з чоловіком був поштовхом до відродження в Григорієві замулених моральних, громадянських, національних чеснот, утвердженню його як прогресивного інтелігента європейського штибу, просвітника, учителя-новатора, високого рівня знавця іноземних мов, перекладача, письменника, суспільного діяча, а понад усім – прекрасного чоловіка, батька, чоловічого українця.

Пройшовши тернистий життєвий шлях, свої здобутки, втрати, розуміючи унікальну повчальність власного життєпису як наглядно-закономірної ілюстрації трагічного стану мислячого українця, внутрішньо супротивно налаштованого проти колонізаторської політики уряду Катерини II в Україні, Г.Винський уже в зрілому (62-річному) віці [2, с.334] створює свою автобіографію-сповідь повістєвого рівня «Мій час», в якій різнобічно й опукло змальовує світоглядно-громадянський, духовно-просвітницький, національно-психологічний герць українського інтелігента із загарбницького російського державною системою.

У світогляді, вчинках, роздумах, висновках Г.Винського про свій час на теренах Європи, Російської імперії, в Україні, про людину, освіту, культуру, віру, про духовне й фізичне, суспільне життя багато спільного з думками, вченням Г.Сковороди, хоча вони один про одного нічого не знали. Вони обидва – типові українські просвітники-мислителі, патріоти Батьківщини, глибоко обурені руйнівною дією беззаконня, аморальності, антилюдяності російської колоніальної політики в добу Катерини II в Україні із засад опозиційної національної еліти, котра закладала підвалини під визвольний рух українців на духовно-ідеологічному рівні. Обоє письменників-філософів поєднує не лише раціонально-просвітницький підхід до описуваного, обґрунтовуваного в їхніх творах, значний прояв поетики бароко в манері оповіді, художній канві, образній системі, в увазі до антитетики в зображуваному, в роздумах. Вони – носії мандрівничого учительського досвіду, його філософії, з позиції якого крізь призму часто ранимої душі, людської гордості не лише дивляться на довкілля, але й аналізують його. Їхні думки, висновки, сформовані в ідеї, узагальнення, наукові гіпотези вдячно ілюструють демократичні засади нашої новочасної літератури, спрямованої проти бездуховності та яничарства.

Не лише примирення обох письменників із статусом «екзистенційно незабезпеченого мандрівного філософа» [5, с.53] навчителя, споріднює їхні екзистенціалістські прояви, але й «трагічний світогляд епохи Бароко», абсурдне буття людини в світі-театрі, протиставлення йому (світові абсурду) справжнього, повнокровного життя за вченням спорідненої праці, самопізнання, усвідомлення власного призначення та обов'язку як провідників національного загалу, та, зрештою, і розуміння того, що їхня інтелектуально-мистецька праця – це результат вистражданого, обдуманого, пережитого, тому й корисна. Закцентовані в їхній творчості феномени тодішнього часу: страждання, несвобода, вибір, бунт, час, страх,

відчай, свавілля, зрада, беззаконня [12, с.45–47], протиставленні їм віра, божистість, совість, обов'язок, людина, Бог, Ісус Христос, праця, досконалість, також становлять їхні творчі екзистенційні ознаки.

Щиро й широко розповідаючи про власне життя, наповнене radoшaми, гріховними падіннями, каяттями, пошуками свого «я», письменник багато розмірковує про взаємозалежність людини й суспільства, про потребу його, суспільства, удосконалення, бо воно керується людьми негідними: чи українською занархізованою, вічно позовною й наклепницькою шляхтою [3, с.23], чи російським примітивним, неосвіченим політикумом-«черню» [3, с.43–44], яким уряд крутив, як хотів, бо він був суцільно «взятокбрательським» [3, с.46], бо «дворяни вважають невігластво своїм правом» [3, с.130], а жорстокість (особливо жінок-дворянок) до кріпаків, слуг – своєрідним добрим моральним тоном.

У світі безправ'я, злигоднів і брутальності Г.Винський орієнтується на демократичну просвітницьку літературу, котра поглиблювала його вільнодумство, зв'язки з прогресивно мислячими фахівцями краю, котрі стали приятелями, сприяли полегшенню матеріального стану, покращенню життя, високо цінуючи його талант, педагогічну майстерність, громадянські чесноти й мужність. До їх числа належать краяни Павло Величко, Яків Прокопович, лікар, а згодом губернатор, Степан Андрієвський, офіцери Арсенєв, Чичагов, службовці Федір Шишков, Карл Рейн, Гагенмайстер, лікарі Федір Занден, Богдан Міллер, Кеслер, підполковник Олександр Мансуров тощо.

Як просвітник, письменник переконаний, що покращити життя можна лише через освіту, демократизацію суспільства, підняття громадянської активності загалу. Він уважно слідує, долучається до критичних ідей М.Новикова, О.Радищева, також через власні переклади з французької мови, котрою волів бездоганно, до творів яскравого соціально-протестного, революційного спрямування: брошуру Луї-Себастьяна Мерсьє «Оратор Французьких генеральних штатів у 1789 році», його ж «Драму в 3-х діях про порятунок єпископом Йоанном Ганнюєром реформаторів, поблизу Парижа, в місті Лизьє, 27 серпня 1572 року» (тема Варфоломійської ночі), «Секретні записки про Росію» Карла Масона, котрі не просто переклав, а перекладаючи їх доповнював власними думками, висновками, ставши співавтором твору в російськомовному перекладі 1802 року.

На формування Г.Винського як письменника значний вплив мали французькі просвітники аббат де ла Порта, М.-Ф. Вольтер, Л.С. Мерсьє, Ж.-Ж. Руссо, Г.-Б. Маблі, котрі прищепили йому свідоме розуміння потреб зміни монархічного ладу та підтримку ідей Великої французької революції (до речі, українські письменники тієї доби переважно негативно її оцінюють). Зокрема, Г.Сковорода пише: «...нѣт смертоноснѣе для общества язвы, как суевѣріе – листвіе лицемѣрам, маска мошенникам, стѣнь тунеядцам, стрекало и поджога дѣтoумным.

Оно возъярило премилосердную утробу Тита, загладило Іерусалим, разорило Царьград, обезобразило братнею кровію парижскія улицы (виділення моє. – М.К.), сына на отца вооружило» [15, с.8–9].

На літературний стиль Винського вплинув англійський письменник Лоренс Стерн, романом якого «Життя та думки Тристрама Шенді, джентельмена» він захоплювався; структура твору, манера оповіді, традиції англійського просвітницького родинно-побутового роману відбиті в «Моєму часі». Особливістю новизни англійського письменника в романі було розкриття питання про людську природу та способи її відображення. «Стерн переносить акцент з традиційного в просвітницьких романах повчання читача на вивчення характеру героя. Він не стільки розповідає про вчинки персонажів, скільки досліджує причини, спонукавши їх до цих поступків. Уява про характер складається з окремих завваг і коментарів, наявних у відступах від основної сюжетної лінії» [18, с.88–89]. Г.Винський творчо запозичує стильову манеру оповіді Стерна, а образ головного героя й оповідача «Мого часу» Григорія Винського, як і Шенді, що був двійником Стерна, є двійником Винського – письменника, зятятого іроніста, людини тверезого глузду, розумного й допитливого. Прихильність до цього твору дала привід на початку повісті-сповіді виділити

вступні параграфи «Моє народження» та «Шандеїзм». Шандеїзм – це дивацтво посеред навколишнього натовпу, завдяки якому кожен герой з родини Шенді – Волтер чи Тобі – залишається неповторним у світі, де все одноманітне. Таким винятковим бачив себе Винський, критикуючи світ-вертеп. Шандеїзм у розумінні нашого письменника – це вміння через нібито видимі наївність, дитячість, грайливість, непристосованість у житті проповідувати словом і справами доброчинство, здоровий дух і критичний погляд на довколишнє, недоступні для затятих прагматиків, пристосовуванців і комформістів.

Переклади Г.Винського в рукописних варіантах поширювалися в Приураллі, Сибіру, що дало поштовх до його активної співпраці з Оренбурзьким масонським братством, очоленим приятелем Павлом Величком, сина якого Олександра письменник виховував і навчав, підготувавши до вступу до Московського університету, де він був найкращим студентом, а далі щирим приятелем Винського, як М.Ковалинський Г.Сковороди.

Навчаючи дітей у різних заможних і впливових родинах Оренбурщини, Г.Винський, педагог-подвижник, здобув високий авторитет, визнання, бо, удосконалюючи методи навчання, добивався високого рівня засвоєння програмового матеріалу, особливо іноземних мов. Дотримуючись правил, що навчаючи когось і сам навчаєшся, люблячи дітей і проявляючи розуміння їхніх вікових особливостей і терпіння у викладанні дисципліни, обоє, учень і навчитель, досягають значних успіхів. Відкидаючи нетворчий підхід до навчання дітей, письменник знайшов власний ефективний метод: «...є найвправніший спосіб і корисний учневі в навчанні його мові читанням з перекладом і тлумаченням стилю тієї мови та різниці її з нашою. Цей спосіб найважчий вчителю: бо він повинен не лише старанно, але й вкрай терпляче й вибачливо пояснювати учневі обридливі правила, не називаючи їх, що особливо важко на перших десяти сторінках. Але я з досвіду переконаний, що, пройшовши так з учнем лише четвертину тома, він [учень] уже настільки знав мову та її будову, що йому можна було доручити вже переклади найважчих авторів. Цей спосіб для іноземців зовсім не підходить, бо він вимагає від навчителя досконалого опанування обох мов» [3, с.115].

Проживаючи поза Україною, письменник думав про неї, згадував миттєвості з власного, родинного життя. Ностальгія за Батьківщиною підкреслюється порівняннями психології, звичаїв, культури, побуту росіян з українцями, в яких завжди надає перевагу рідному. Він критично оцінює вади українського панства, негречність вітчима в стосунках з ним, відчужено-зверхнє ставлення сестри до нього, його родини.

Намагаючись змиритися з реаліями життя на засланні, Винський відчув, що психологічно йому треба звикати до образ, упередженості з боку місцевих росіян, тому свідчить: «Той, хто не проживав з росіянами, буде засліплений їхньою гостинністю й лагідністю: але не мине й два тижні, як все це набуде зовсім іншого характеру. Швидко упередженість заміниться упертою неувагою, лагідність – понурістю, догоди – відмовами тощо. Прислуга з перших днів починає витворювати різні кривди. Вони в кожному будинку, утворюючи для власних вигод спілку, будь-кого з чужих остерігаються й тому йому намагаються завжди дозолити. Завоювати їхню прихильність майже неможливо, бо вони досить зажерливі, а ще більше зрадливі» [3, с.118].

Українськість письменника увиразнюється його бароково-прагматично-романтичним характером, працелюбством, шляхетністю в стосунках з людьми, демократично-гуманістичним світоглядом, несумісним із промонархічною свідомістю росіян, потягом до знань, нових суспільно-політичних віань, прихильним, дружнім ставленням до людей мислячих, шляхетних, фахово зрілих. Для нього неприйнятна тиранія, тому репресії цариці, творені діями «орлів»-«сатрапів» О.Потьомкіним і О.В'яземським, вважає за розгул свавільства й беззаконня, підтримуваних Катериною II.

Образ України наповнює конкретними постатями, подіями, явищами: красою природи рідних місць, працьовитістю людей, високим рівнем освіти, адептами якої вважає ректора Києво-Могилянської академії Самійла Миславського, професора риторики Никодима, діяльності чи псевдодіяльності гетьмана К.Розумовського, О.Лобисевича, «золотої юні»,

вітчима, сестри тощо. Цей, безперечно, духовно прекрасний образ зображений у життєво суперечливих проявах, правдивим і тому вічно вабливим, рідним.

Прекрасно володіючи російською мовою, мовою спогадів «Мій час», письменник щедро послуговується питомо українськими словами не лише задля створення національного колориту, але й для підкреслення свого внутрішнього, українського, стану душі. Слова *шопа, берлин, вотчим, хворий, кавун, дуля (груша), ферула, панночка, воспа, дзюбаний, мерзенний, трохи, курва, вельми, меблі, очі, гультай, казало, ролю, злочинець, забіяки, панок, худоба, канапа, витійствовати, зм'я, покій, злодії, пліва бараняча, дерев, наливка, людськість, похвалитися, кража, красти, учителі* охоплюють різні сфери життя і доводять, що письменник був україномовним. Пошуки ним, спілкування, приятельство з українцями в Оренбурщині, Астрахані, входження до масонської організації, очоленої українцем П.Величком, також переконливе свідчення.

Кордоцентризм характеру Г.Винського, його пошуковість, схильність до змагальності, самореалізації фізично, розумово свідчать не лише в приналежності та сповіданні засад етичної філософії як основи людського поступу, цивілізованості, але й на заземлено-побутовому рівні. Він любив мандрувати, насолоджуючись красотою природи, фізично працювати, полювати лише зі зброєю, а не із собаками, з повагою ставився до людей різного віку, соціального стану, критично оцінює п'яні оргії чоловіків, лихослів'я, жорстокість людей, культивує шляхетні чесноти, родинні злагоду, довіру, любов, не сприймає ревності, подружню зраду тощо.

Пройшовши випробування психологічно-моральною кризою, що призвела до духовного занепаду, гультайства, традиційних «діонісій» українського мандрованого спудейства, посилені злочинними махінаціями волоцюг-авантюристів, щедро наплоджених у Катеринину добу, й до заслання в юності. Вирвавшись із пропасті завдяки здоровому глуздові, критичному самоаналізові та вірному, чистому коханню, Г.Винський на все життя зберіг почуття вдячності, людинолюбства, справедливості, поваги до дієвих людей, науки, мистецтва, пошуковості в самоудосконаленні та самореалізації. Про це свідчить і його наукова праця «Проект про збільшення російської з Верхньою Азією торгівлі через Хіву та Бухарію», написана за порадою П.Величка, керівника Оренбурзької митниці, в якій автор на високому фаховому рівні обґрунтував шляхи й потреби збільшити торгівельну співпрацю імперії зі Середньою Азією та очікуваний від цього зиск.

Увага до творчого спадку Г.Винського з боку українських науковців ще досить скромна [6, с.409, 425, 433; 14, с.64–71]. Повернувши його ім'я в нашу культуру українсько-російський дослідник Леонід Большаков, видавши дві науково-пошукові монографії [1; 2]. Висновки цього вченого, що Г.Винський «Письменник визначний, самотній, великий – і за талантом літературним, і за викривальною силою», що він у «Моєму часі» «засуджує, викриває самодержавство», що він «і письменник, і мислитель» [2, с.125, 126] оперті не лише на думки російських учених XIX–XX сторіч, але й реалістичні, засадничі для українських учених, які мають крізь призму національних історій літератури, філософії, суспільно-політичної думки, культури підійти до його життя, творчості, діяльності.

Олександр Пипін у праці «Рассказы из екатерининского века», аналізуючи твір Г.Винського, підкреслює його новизну, бо він яскраво відстоює українську історію, самотність та окремішність нації від росіян [13, с.252], просвітницькі засади його поглядів на події свого часу [13, с.256]; що він правильно підмітив і відтворив давню російську ваду – «національну винятковість», котра гальмувала її поступ [13, с.257–258]. Критичні думки письменника, – каже дослідник, – відповідають просвітницьким його переконанням, сформованим під значним впливом французької просвітницької літератури XVIII ст., досконало ним знаної й популяризованої [13, с.268]. Зображення письменником «кріпосницької моралі, правдивість якої не підлягає жодному сумніву», етапні, зрозумілі для людини демократичних поглядів, бо він про свій час

«...міркує просто й реально, й передбачає судження пізнішої історії» як справді «розумний й дійсно правдивий оповідач про дійсне життя» [13, с.266, 269].

Для нас вагомим є висновок ученого І.Вороницина, захопленого твором Г.Винського як джерелом вільнодумства, характерного особі автора, бо він «українець, який до кінця свого життя зберіг глибоку любов до рідного краю» [4, с.223].

Твір і Г.Винський – діти свого часу, просякненого ідеями, звичками, традиціями, пошуками й помилками, гідністю, тому вони щирі, переконливі й правдиві. В особі письменника та його творі маємо ще одну велику постать національної літератури, філософії, культури. Хоча він і не мав змоги насолоджуватися вченням і художньою творчістю Г.Сковороди, але вони надзвичайно близькі між собою за світоглядом, духом, вченням і аналізом та трактуванням свого часу, долі України, розуміючи, що мусять допомогти їй як вірні сини, патріоти, культурно-духовні провідники у всебічному відродженні. Їх єднає принципова громадсько-патріотична позиція в критиці основ монархічного російського суспільства, утвердженого на злочинному беззаконні, свавільстві й ворожості до свого простолюду, до України та її народу. Зображуючи критично добу Катерини II, обидва письменники-філософи з проукраїнських засад викривали непотрібну Батьківщині колонізаторську систему як основне зло нашому поступові. Віра в перемогу розуму, освіти, правди, справедливості, християнських чеснот над злом моральним і політично-соціальним звучить в епітафіях Григорія Сковороди «Світ ловив мене, та не спіймав» і Григорія Винського:

Бог дав мені розуму світло.

Я істину шукав.

Але бачив брехню повсюди.

Світильник мій згасає.

Бог дав мені серце.

Я страждав.

І серце Богові вертаю [2, с.82–83] (переклад мій. – М.К.).

Список використаних джерел

1. Большаков Л. Н. Возвращение Григория Винского / Л. Н. Большаков. – Оренбург : Димур, 1999. – 335 с.
2. Большаков Л. Н. Возвращение из прошлого / Л. Н. Большаков. – К. : Радянський письменник, 1988. – 384 с.
3. Винский Г. С. Мое время: Записки / Г. С. Винский; [ред. и вступ. ст. П. Е. Щёголева]. – СПб. : Огни, [1914]. – XII, 159 с. – (Б-ка мемуаров изд-ва «Огни». Сер. 1).
4. Вороницын И. П. История атеизма: в 5 вып. / И. П. Вороницын. – М. : Атеист, 1928. – Вып.4. – С. 222–229.
5. Генік-Березовська З. Духовний і поетичний заповіт Григорія Сковороди / З. Генік-Березовська // Грані культур: бароко, романтизм, модернізм / З. Генік-Березовська; [пер. Г. Сиваченко; упоряд. та прим. М. Коцюбинська, Г. Сиваченко; вступ. ст. М. Коцюбинська]. – К. : Гелікон, 2000. – С. 51–71.
6. Драгоманов М. Україна і центри (Замість фейлетона і бібліографії) I–III / М. Драгоманов // Громада. – Женева, 1878. – №2. – С. 393–572.
7. Єфремов С. Масонство на Україні / С. Єфремов // Вибране: Статті. Наукові розвідки. Монографії / С. Єфремов. – К. : Наукова думка, 2002. – С. 689–703.

8. Кашуба М. Григорій Сковорода в контексті доби Просвітництва / М. Кашуба // Григорій Сковорода – джерело духовної величі і сучасність: зб. наук. праць / [відповід. ред. М. П. Корпанюк]. – Тернопіль : Астон, 2007. – С. 6–13.
9. Крижановська О.О. Таємні організації в громадсько-політичному житті України (масонський рух у XVIII – на початку XX ст.) / О. О. Крижановська. – К. : Аквілон-Прес, 1998. – 134 с.
10. Лімборський І. Європейське та українське Просвітництво: незавершений проект? Реінтерпретація канону і спроба компаративного аналізу літературних парадигм / І. Лімборський. – Черкаси : ЧДТУ, 2006. – 363 с.
11. Попович М. Григорій Сковорода: філософія свободи / М. Попович. – К. : Майстерня Білецьких, 2007. – 255 с.
12. Приліпко І. Сучасні моделі літературознавчого аналізу: теоретично-методологічний аспект / І. Приліпко. – К. : Ун-т «Україна», 2010. – 125 с.
13. Пыпин О. Рассказы из екатерининского века / О. Пыпин // Вестник Европы, 1877. – Кн. VII. – С. 245–269.
14. Рибанович М. Д. Суспільно-політичні погляди Г.С. Винського / М. Д. Рибанович // Український історичний журнал, 1967. – № 2. – С. 64–71.
15. Сковорода Г. С. Книжечка, называемая Silenus Alcibiadis, сирѣчь Икона Акивіадская [Израильский змій] / Г. С. Сковорода // Повне зібрання творів: у 2 т. / Г. С. Сковорода; [ред. кол.: В. І. Шинкарук (гол. ред.) та ін.]. – К. : Наукова думка, 1973. – Т.2. – С. 6–31.
16. Сулима М. Іван Тривога – невідомий український письменник кінця XVIII ст. / М. Сулима // Григорій Сковорода – джерело духовної величі та сучасність: зб. наук. праць / [відповід. ред. М. П. Корпанюк]. – К. : Євшан-зілля, 2009. – Вип. II. – С. 128–137.
17. Шлемкевич М. Загублена українська людина / М. Шлемкевич. – К. : Фенікс, 1992. – 158 с.
18. Яковлева Г. В. Английская литература. Литература сентиментализма. Творчество Стерна / Г. В. Яковлева // История зарубежной литературы XVIII века. – М., 1991. – С. 78–98.

Стаття надійшла до редакції 20 грудня 2010 року